

оценка наиболее распространенных компьютерных программ 3D-моделирования преподавателями учебных заведений, а также работодателями.

Ключевые слова: младший бакалавр, графическая компетентность, профессиональная компетентность, двигатели внутреннего сгорания.

Pukalo M. I.

GRAPHIC COMPETENCE AS A PROFESSIONAL PREPARATION
FOR MORE BACHELORS OF AUTOMOTIVE TRANSPORT PROFILE

The article substantiates the components of graphic competence of the junior bachelors of the motor transport profile using computer 3D modeling; the focus is based on the problems of training a modern specialist in the motor transport, in particular mechanics of maintenance and repair of motor vehicles. We conduct an analysis of the student's knowledge of the college of the automobile and road mechanics department of the discipline «Descriptive geometry, engineering and computer graphics» without the use of CAD. Graphic literacy, graphic knowledge, graphic skills and skills are one of the factors influencing the success of defense of diploma projects. The analysis of assessments obtained for the defense of diploma projects without using and using computer graphics tools is carried out. It is proposed to use 3D simulation when studying internal combustion engines.

An expert evaluation of the most common computer simulation programs by teachers of educational establishments, as well as employers, was conducted. The experts take positive note of the proposed innovations regarding the training of future specialists in the motor transport profile. The analysis of expert assessments was carried out using the Delphi method. It has been established that the use of the automated design system is a priority for simulation Compass 3D. Explains the feasibility of using Compass 3D software simulations when studying the internal combustion engine. Since there is an opportunity to maximize the creative and analytical potential of a future specialist in the industry.

Key words: junior bachelor, graphic competence, professional competence, internal combustion engines.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 378.091.21:811

Радул С. Г.*

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ В ОНТОГЕНЕЗІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкривається значення професійної самореалізації в онтогенезі розвитку особистості. Обґрунтовується значущість онтологічного аспекту проблеми професійної самореалізації особистості та спеціального розгляду окремих вікових періодів у житті людини з точки зору становлення цього феномену. Інтегровальними компонентами професійної самореалізації визначено професійне становлення та професійне самовизначення особистості. Представлено провідні класифікації професійного розвитку особистості. Зазначається, що в кожному віковий період особистісний і професійний розвиток відзначаються своєрідним змістом, певною динамікою і співвідношенням.

Ключові слова: онтогенез особистості, особистісний та професійний розвиток, професійна самореалізація, професійне самовизначення.

Важливу роль у становленні особистості відіграє професійна самореалізація, яка розкриває внутрішній потенціал особистості через втілення її в зовнішнє соціальне середовище, у систему професійних відносин. Аналіз наукової літератури дає підстави розуміти професійну самореалізацію як цілісний процес становлення та зростання особистості й удосконалення її фахового зростання в процесі виконання професійних ролей.

*© Радул С. Г.

Дослідженням онтогенезу особистості в площині професійної діяльності займалися такі вчені, як Н. Борисова, Т. Вівчарик, В. Горчакова, К. Федосенко, Ю. Поваренков, К. Левітан, Е. Галажинський, Я. Абсалямова та ін. Значний вплив на розкриття змісту й особливостей професійного розвитку особистості справили роботи А. Маркової, Л. Мітіної, М. Пряжнікова. Для теоретичного аналізу психологічних проблем професійного розвитку особистості особливий інтерес становлять праці зарубіжних учених А. Маслоу, М. Гінзбурга, Д. Сьюпера, Д. Холланда, Е. Еріксона, Е. Фромма, К. Юнга, Е. Зеєра та ін.

Мета статті – дослідити проблему професійної самореалізації в процесі онтогенетичного розвитку особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми професійної самореалізації дає можливість стверджувати, що більшість дослідників указують на значущість онтологічного аспекту проблеми самореалізації особистості та спеціального розгляду окремих вікових періодів у житті людини з точки зору становлення цього феномену.

Професійну самореалізацією ми розглядаємо як певний спосіб життєдіяльності людини, який виражає процес набуття нею необхідних фахових знань, умінь, навичок та якостей у міру виникнення потреби в них. Професійний період становлення майбутнього фахівця бере початок від професійного самовизначення та триває протягом усього періоду професійної діяльності після здобуття базової освіти.

Умовно виокремлюють такі етапи професійного розвитку фахівця:

I. Етап початкового професійного становлення фахівця. Він припадає на період навчання у ВНЗ, є реалізацією професійного самовизначення особистості і результатом професійного вибору. По завершенні постає дипломований фахівець-початківець з базовими компетенціями, готовий розпочати професійну діяльність.

II. Етап професійної адаптації. Зміст цього етапу полягає в пристосуванні фахівця в початковий період роботи до особливостей місця роботи та організації праці. У період адаптації також виділяється три підетапи: початковий (орієнтувальний); просунутий (моделювальний); повної адаптованості (творчого самовираження) [1].

III. Етап безпосередньої самореалізації фахівця в подальшій трудовій діяльності, що триває до її завершення. Варто зазначити, що професійна самореалізація на цьому етапі є видом соціально-рольової самореалізації, результатом самовизначення людини у сфері діяльності та виражає реалізацію конкретною людиною потреби постійно набувати або вдосконалювати необхідні фахові знання, уміння й навички.

К. Федосенко, досліджуючи професійну самореалізацією як безперервний гетерохронний процес розвитку потенціалів людини в діяльності протягом усього її життєвого шляху, описує його поетапну структуру таким чином: 1 етап – професійне самовизначення: а) вибір професії; б) професійна освіта; 2 етап – професійний розвиток: в) професійна адаптація; г) апробація теоретичних знань у практичній діяльності; д) професійне самовдосконалення, підвищення кваліфікації; 3 етап – професійне становлення: е) підвищення рівня професіоналізму; ж) набуття професійного авторитету; з) досягнення активності, самостійності, творчого підходу у професійній діяльності [11].

Найбільш ефективним засобом досягнення професійної самореалізації у профорієнтаційному процесі визначено кар'єру. Поняття кар'єра пов'язують з успіхом у професійній діяльності, з удосконаленням у професії, з підвищення професійної майстерності, з просування по службі. Стадії кар'єри (за Д. Холлом) логічно вбудовуються в більш широкий контекст стадій життя: 1 стадія – початок кар'єри (до 30 років); 2 – середина (30-55 років); 3 стадія – закінчення кар'єри (55-70 років) [13].

В онтогенетичному розвитку особистості у процесі професійної самореалізації виділяють такі вікові межі: зрілий вік – від 20 до 35 років (за Д. Векслером), 25-40 років (за Д. Бромлейом), 36-50 (за Г. Абрамовою), 25-50 років (за Д. Бірренном), 36-60 років (згідно з міжнародною класифікацією вікових періодів). Діапазон розвитку між юністю і старістю Д. Бромлей визначає як періоди дорослості, а В. Гінзбург і В. Бунак ранній

період називають змужнілістю і дорослішанням, а останній (40-45 років) – зрілістю. Е. Еріксон, виокремлюючи стадії психосоціального розвитку, визначає зрілий вік у межах 25-60 років. Г. Крайг виділяє ранню (20-45 років), середню (40/45-60 років) і пізню зрілість (після 60 років). У віковій періодизації Ш. Бюлер зрілість перебуває між 25/30-45/50 роками. Р. Гаулд, Д. Левінсон виділяють сім періодів дорослого життя, які починаються з 16/22 років і закінчуються після 50 років [8].

Розглядаючи вікову періодизацію у процесі професійної самореалізації особистості, Е. Галажинський [4] відзначає необхідність виокремлення такого «кульмінаційного періоду» в онтогенетичному розвитку людини, який виявляється як порушення «нормального» функціонування поведінки, тим самим об'єктивуючи структуру його механізму. Автор зазначає, що це має бути не будь-який «кульмінаційний період», а саме такий, у якому (чи після якого) відбувається зміна структури поведінки, причому таким чином, що вона починає функціонувати за типом самореалізації (самоактуалізації, саморозвитку тощо) особистості (як суб'єкта поведінки).

У процесі розвитку особистості виокремлюють питання свідомості особистості у професійній діяльності на різних вікових етапах онтогенезу особистісної зрілості спеціаліста: від професійного самовизначення, одержання професійної освіти до самоактуалізації у професійній діяльності і розвитку творчої індивідуальності спеціаліста, який володіє оптимальним рівнем розвитку професійної самосвідомості. Прагнення до самовизначення, самореалізації, самоствердження – одна з найважливіших потреб людини, умова її психічного розвитку. Саме самовизначення є інтегруючим компонентом розвитку людини як особистості. Становлення особистісного самовизначення є результатом розвитку свідомості і самосвідомості, самооцінки, рівня домагань, самоконтролю, самокритичності, рефлексії.

Традиційно поняття «професійна самореалізація» цілком співвідноситься з такими поняттями, як «професійне самовизначення», «професійне становлення» та «професійний розвиток», які мають відповідні стадії, етапи і рівні, що проходить фахівець в процесі фахової підготовки.

У цьому аспекті слушною є думка Ш. Бюлер, яка досліджувала вікові періоди та стадії професійного розвитку особистості та стверджувала, що професійне становлення, самовизначення є вродженими властивостями свідомості й рушійними силами розвитку фахівця. Автор визначає п'ять фаз життя. Перша фаза (до 16-20 років) – період, що передує самовизначенню. Друга фаза (від 16-20 до 25-30 років) – період спроб. Множина спроб і помилок вказують на функціонування мотивації самовизначення, що спочатку має дифузний характер. Третя фаза (від 25-30 до 45-50 років) – час зрілості. Відбувається специфікація самовизначення – людина ставить конкретні життєві цілі, має певні реальні результати. Четверта фаза (від 45-50 до 65-70 років) – фаза старіючої людини. У цей період людина завершує професійну діяльність. У п'ятій фазі (від 65-70 до смерті) – старість – більшість людей залишає професійну діяльність і замінює її на хобі.

Згідно з концепцією Ш. Бюлер слід відштовхуватися від вроджених властивостей людини до самовизначення та прагнення до самоздійснення, що складають основні рушійні сили розвитку особистості, а життєвий шлях значною мірою є результатом саморозвитку [2]. Представник теорії онтогенетичного розвитку особистості в професійній діяльності К. Юнг [14, с. 190-195] описав три вікові етапи професійного становлення людини через призму усвідомленості професіоналізації:

1) дитинство (від народження до 18 років). Це етап «дитячого усвідомлення» – тобто неусвідомлення або усвідомлення тільки свого Я. Професіоналізація характеризується ілюзорністю й ідеалізацією уявлень та очікувань щодо професії й про себе як майбутнього фахівця;

2) молодий вік (від 18 до 35-40 років). Автор зазначає, що на цьому віковому рубежі більшість людей стикаються з вимогами життя. Для того щоб перехід у професійне життя

відбувся безболісно, необхідно щоб індивід був достатньо підготовленим на психологічному, соціальному та професійному рівнях;

3) зрілий вік (після 40 років). Ствердження своєї свідомості в навколишньому світі є психологічним завданням цього вікового періоду. На думку науковця, це сприяє досягненню внутрішньої рівноваги, професіоналізму, соціальної укоріненості й розширення обривів свого життя. На цьому етапі відбувається глибинна зміна душі: інверсія всіх цінностей та ідеалів молодості.

На нашу думку, позиція К. Юнга є вагомим для процесу професійного становлення особистості, тому що саме в ній підкреслюється, що професійний шлях є основним чинником професійної самореалізації, адаптації особистості до умов життя.

Значний внесок у дослідження професійного становлення особистості зробив Е. Гінзбург, який виокремив три періоди професійного становлення в процесі онтогенетичного розвитку особистості:

Перший – передпубертатний період вибору професії – здійснюється на підставі власної фантазії особистості (діти до 11 років життя);

Другий – період вибору в підлітковому віці (від 11 до 17 років життя). Цей період структуровано на підперіоди, що є основою професійного самовизначення: підперіод зацікавленість; підперіод здатностей; підперіод ціннісних орієнтацій; підперіод перехідний (комбінаторний);

Третій – період реалістичного вибору (від 17 років до ранньої дорослості), що психологічно структуровано і поділено на три підперіоди: розвідка (пошук професії); кристалізація (визначення певної зони професійної діяльності); спеціалізація (визначення конкретної професії) [3].

Слушною є точка зору К. Левітана, який виділяє такі три основні стадії професійного становлення особистості: «підготовча (довишівська) стадія, пов'язана з вибором професії; початкова (вишівська) стадія, під час якої формуються основи професійно важливих умінь і властивостей особистості професіонала; основна (післявишівська) стадія. Це період розвитку всіх сутнісних сил особистості з метою її повної самореалізації в професійній діяльності. Саме на цьому етапі відбувається становлення особистості професіонала» [9, с. 43].

Водночас М. Ємельянова виділяє п'ять етапів професійного становлення: етап професійної підготовки, етап первинної професіоналізації, етап вторинної професіоналізації, етап професійної майстерності, завершення професійної діяльності. Науковець підсумовує, що професійне становлення особистості відбувається поетапно впродовж усього життя, а різноманітні зовнішні та внутрішні обставини кардинально змінюють професійний шлях людини [5].

З позицій професійного становлення професійне самовизначення розглядається як тривалий процес, що супроводжує увесь професійний шлях людини. Згідно з цим підходом як зміст професійного самовизначення розглядають вибір конкретної професії або вибір рангу професії, професійної сфери; самореалізацію і самовдосконалення людини в суспільстві, працю в трудовому колективі; набуття професійної ідентичності; виділення і перегляд критеріїв, норм для самооцінки відповідно до етапу розвитку.

Значний науковий доробок у дослідженні професійного самовизначення особистості зробив Е. Зеєр [6]. Професійне самовизначення він розглядав як процес активної орієнтації фахівця у світі професій, пов'язаної з пошуком сенсу трудової діяльності, з внутрішніми і зовнішніми конфліктами, професійними і життєвими кризами; як процес виборів, що періодично повторюються впродовж всієї професійної кар'єри людини. Автор підкреслює, що перед особистістю постійно виникають проблеми, що вимагають визначення власного ставлення до професії, аналізу й рефлексії власних професійних досягнень, прийняття рішення про вибір професії або її зміну, уточнення й корекцію кар'єри, вирішення інших професійно зумовлених питань [7].

Ураховуючи цілісний підхід у процесі становлення особистості, учений виділяє такі

стадії: [15].

- аморфна оптація (0-12 років) – зародження професійно орієнтованих інтересів і схильностей;
- оптація (12-16 років) – поява професійних намірів, вибір шляху фахового навчання та підготовки, навчально-професійне самовизначення;
- фахова підготовка (16-23 років) – професійна підготовка, професійне самовизначення, готовність до самостійної праці;
- фахова адаптація (18-25 років) – засвоєння нової соціальної ролі, досвід самостійного виконання професійної діяльності, фахово важливі якості;
- первинна професіоналізація – професіональна позиція, індивідуальний стиль діяльності, кваліфікована праця;
- вторинна професіоналізація – фаховий менталітет, ідентифікація з професійною спільнотою, фахова мобільність, гнучкий стиль діяльності, висококваліфікована діяльність;
- професійна майстерність – творча фахова діяльність, рухливі інтегративні психологічні новоутворення, проектування своєї діяльності й кар'єри.

Продовжуючи ідеї Е. Зеєра, Д. Сьюпер [10] значно доповнює й поглиблює теоретичний доробок дослідника. Так, він розробляє власну схему загальної послідовності етапів професійного розвитку людини та виділяє такі п'ять етапів: оптація (тобто професійне самовизначення, усвідомлений вибір професії); професійна підготовка; професійна адаптація; первинна і вторинна професіоналізація (формування професійного менталітету, інтеграція професійно значущих умінь та якостей особистості в стійкі констеляції та ін.); професійна майстерність (самоздійснення особистості у творчій професійній діяльності).

Проте науковець зауважує: щоб зрозуміти індивідуальну або статеву специфіку професійного розвитку, потрібно звернутися до змістовних механізмів, які забезпечують визначення людиною певних зразків професійного шляху [10]. Тому модель професійного розвитку Д. Сьюпера складається з таких стадій: 1) пробудження (від народження до 15 років) – розвиток Я-концепції через фази інтересів (11-12 років) і здібностей (13-14 років); 2) дослідження (15-24 роки) – пошук індивідом себе в різноманітних ролях з урахуванням своїх реальних професійних можливостей; 3) консолідації (25-44 роки) – прагнення забезпечити стійку особистісну позицію; 4) збереження (45-64 роки) – розвиток у межах знайденого професійного поля; 5) спаду (з 65 років) – часткова участь у професійному житті, спостереження за життям інших людей [15].

Натомість А. Маркова критеріями визначення етапів становлення професіонала вважає рівні професіоналізму. У своїй класифікації науковець [10] виділяє такі періоди професійного розвитку: допрофесіоналізм, що містить етап первинного ознайомлення з професією; професіоналізм, що містить етапи адаптації до професії, самоактуалізації у професії, вільного володіння професією у формі майстерності; суперпрофесіоналізм, що містить етапи вільного володіння професією у формі творчості, оволодіння низкою близьких професій, творчого самопроекування себе як особистості; непрофесіоналізм, що зумовлює виконання праці за професійно деформованими нормами й деформацією особистості; післяпрофесіоналізм, що зумовлює завершення професійної діяльності.

На рівні професіоналізму А. Маркова виділяє такі етапи:

- етап адаптації людини до професії – первинне засвоєння особистістю норм, необхідних прийомів, технік, технологій професії;
- етап самоактуалізації в професії – усвідомлення своїх можливостей виконання професійних норм, початок саморозвитку засобами професії, усвідомлення своїх індивідуальних можливостей виконання професійної діяльності;

– етап вільного володіння професією, який виявляється у формі майстерності, гармонізації особистості з професією; засвоєння високих стандартів, виконання на достойному рівні методичних рекомендацій, доробок, інструкції [10].

При поєднанні рівнів професіоналізму з віковою віссю життєвого шляху людини А. Маркова наводить таку модель: дитинство (до 11 років) – самообслуговування; підлітковий вік (від 11 до 15 років) – поряд з основною діяльністю існує суспільно корисна праця; молодший юнацький вік (від 15 до 18 років) – навчання, епізодична праця; старший юнацький вік (від 18 до 23 років) – завершення допрофесійного розвитку суб'єкта праці.

Далі зрілість особистості представлена такими етапами: адаптації (від 23 до 35 років); майстерності і самоактуалізації (від 35 до 45 років); професійної зрілості (від 45 до 55 років) – можливий перехід на рівень суперпрофесіоналізму; пізньої професійної зрілості (від 55 до 65 років) – завершення професійної праці. Автор погоджується, що зрілий період особистості повною мірою відображає багаторівневий процес професійної самореалізації фахівця.

Таким чином, з точки зору А. Маркової, професійне самовизначення – це визначення особистістю себе відносно вироблених у суспільстві (та прийнятих цією особистістю) критеріїв професіоналізму [10].

М. Пряжников, узагальнивши наукові доробки в галузі профорієнтології [12], визначає сутність професійного самовизначення як самостійне й усвідомлене віднайдження смислів виконуваної роботи та всієї життєдіяльності в конкретній культурно-історичній ситуації. Самовизначення індивіда визначається як важливий вияв психічного розвитку, формування «Я». Професійне самовизначення передбачає віднайдження особистісних смислів в обраній, засвоєній або вже виконуваній професійній діяльності.

Таким чином, більшість дослідників вказують на значущість онтологічного аспекту проблеми професійної самореалізації особистості та спеціального розгляду окремих вікових періодів у житті людини з точки зору становища цього феномену.

Аналізуючи періодизацію індивідуального розвитку людини, зазначимо, що, по-перше, не існує жорстких меж початку й завершення кожної стадії розвитку; по-друге, на кожній віковій стадії особистісний і професійний розвиток відзначаються своєрідним змістом, певною динамікою і співвідношенням.

Професійна самореалізація розглядається як певний спосіб життєдіяльності людини, який виражає процес набуття нею необхідних фахових знань, умінь, навичок та якостей у міру виникнення потреби в них. Такий період становлення майбутнього фахівця триває від професійного самовизначення та початкового становлення й надалі впродовж усього періоду професійної діяльності після здобуття базової освіти. Інтегровальними компонентами професійної самореалізації визначено професійне становлення та професійне самовизначення особистості.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо визначення педагогічних умов формування професійної самореалізації майбутнього фахівця.

Література:

1. Абсаямова Я. В. Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2005. 206 с.
2. Асмолов А. Г. Асмолов Г. А. От Мы-медиа к Я-медиа: трансформации идентичности в виртуальном мире. *Вопросы психологи*, 2009. № 3. С. 3-15.
3. Воробьева Л. И., Снегирева Т. В. Психологический опыт личности. К обоснованию похода. *Вопросы психологи*, 1990. № 2. С. 5-13.
4. Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности: дисс. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Томск, 2002. 320 с.
5. Емельянова М. Н. Профессиональное становление педагога: трудности и свершения. URL: <http://www.deti-66.ru/forteachers/educstudio/profession/288.html>.

6. Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Кризисы профессионального становления личности. *Психологический журнал*, 1997. Т. 18, № 6. С. 35-44.
7. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие для студентов вузов / 2-е изд., перераб. и доп. М. : Акад. проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2003. 336 с.
8. Кулагина И. Ю., Колюцкий В. Н. Возрастная психология : полный жизненный цикл развития человека. М. : Сфера, 2001. 464 с.
9. Левитан К. М. Личность педагога: становление и развитие. Саратов: Топаз, 1991. 135 с.
10. Маркова А. К. Психология профессионализма. М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
11. Профессиональная самореализация личности в современном обществе: монография / под науч. ред. Е. В. Федосенко. СПб. : Речь, 2009. 121 с.
12. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение. М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК». 1996. 256 с.
13. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность, карьера, успех: психология бизнеса / пер. с нем. В. Кузавлев, В. Новиков, В. Стариков. [4-е просм. и доп. изд.]. М.: Прогресс, 1993. 240 с.
14. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени. СПб.: Питер, 2002. 352 с.
15. Super D. E. Vocational Development: A Framework of Research. N.Y, 1957. 142 p.

Радул С. Г.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ В ОНТОГЕНЕЗЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрыто значение профессиональной самореализации в онтогенезе развития личности. Обосновывается значимость онтологического аспекта проблемы профессиональной самореализации личности и специального рассмотрения отдельных возрастных периодов в жизни человека с точки зрения становления этого феномена. Определены интегрирующие компоненты профессиональной самореализации – профессиональное становление и профессиональное самоопределение личности. Представлено наиболее ведущие классификации профессионального развития личности. Указывается, что на каждом возрастном периоде личностный и профессиональный рост характеризуется своеобразным содержанием, определенной динамикой и соотношением.

Ключевые слова: онтогенез личности, личностное и профессиональное развитие, профессиональная самореализация, профессиональное самоопределение

Radul S. H.

PROFESSIONAL SELF-REALISATION IN THE ONTOGENESIS OF THE PERSONALITY

The article reveals the importance of professional self-realization in the ontogenesis of personality development. Professional self-realization is regarded as an integral process of formation and development of the personality and improvement of its professional progress. The significance of the ontological aspect of the problem of professional self-realization of the personality and the special consideration of separate age periods in human life from the point of view of the formation of this phenomenon is substantiated. It is emphasized that the desire for self-determination, self-realization, self-affirmation – is one of the most important needs of an individual, the condition of its mental development. Personal ontogenesis is dynamic and rich in periods of childhood, adulthood and old age. Professional ontogenesis is considered only in relation to the adult period. Professional formation and professional self-determination of the personality are defined as the integral components of professional self-actualization. The leading classifications of the professional development of the personality are presented. It is noted that in each age period, personal and professional development is characterized by peculiar content, certain dynamics and relations.

Professional self-realization is considered as a certain way of life of the personality, which expresses the process of acquiring the necessary professional knowledge, skills and qualities as the need comes up. And career is regarded as one of the most effective means of achieving professional self-realization.

Key words: ontogenesis of the personality, personal and professional development, professional self-realization, professional self-determination.